

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัย : นางสาวณิชาภัทร เงินจตุรัส

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

: พระมหาประมวล ฐานทตฺโต,ดร.ป.ธ.๖,ปว.ค,พธ.บ.(ภาษาไทย),
M.A.(Ling.), M.A. (Pali & Bud), Ph.D.(Pali & Bud)

: ดร.ประยูร แสงใส,ป.ธ.๔, พ.ม., พธ.บ.,

M.A., (Ed) P.G.Dip. in Journalism Ph.D.(Ed.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๙ / มีนาคม / ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

ในการวิจัย เรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑)
เพื่อศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้
หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ๓) เพื่อวิเคราะห์ผลประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ใน
การจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field
Study) นำผลวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์ ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดอิทธิบาท ๔ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า อิทธิบาท ๔ มีองค์ประกอบ ดังนี้
ฉันทะ หมายถึง สร้างความพอใจในกุศล คือ ประสงค์จะทำยิ่งขึ้น... วิริยะ หมายถึง การปรารถนา
ความเพียรทางใจ สัมมาวาจา จิตตะ ความเพียรที่มุ่งมั่น ปรารภความเพียรไม่ทอดทิ้งภาระ... วิมังสา
หมายถึง ปัญญาที่รู้ชัด ความไม่หลง... พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะ
เกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมไม่เคยล้าสมัย เป็นทางแห่งความสำเร็จ แก่
ผู้นำไปปฏิบัติ มี ๔ ประการ คือ ฉันทะ รักงาน พอใจทำสิ่งนั้น วิริยะ สู้งานพากเพียรทำ จิตตะ ใส่ใจ
งานเอาจิตฝักใฝ่ วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร
ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงานที่ทำแล้ว
อิทธิบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรม คือ ความเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย อิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนกัน
เช่น เกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ให้พากเพียร เมื่อพากเพียรแล้วก็เอาใจใส่เสมอ และเปิดช่องให้ปัญญา
พิจารณาไตร่ตรอง

วิธีการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหาร ครู จัดกิจกรรม
แทรกเพื่อให้นักเรียนเห็นประโยชน์และคุณค่าของหลักอิทธิบาท ๔ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรม
คุณธรรม จริยธรรมทุกวันหน้าเสาธง แทรกเรื่องของบุคคลหรือนักเรียนผู้ประสบผลสำเร็จในการเรียน

ได้คะแนนระดับดีเยี่ยม ได้รับรางวัลการแข่งขันต่างๆ ก็เพราะใช้อิทธิบาท ๔ นอกจากนี้ในการสอน ครูก็แทรกคุณธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ ในโอกาสต่างๆ เช่น ค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม วิทยากรเน้นการสอดแทรกคุณธรรมคืออิทธิบาท ๔ เป็นหลัก

ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนการสอน คือเป็นอาชีพหลัก ถ้าทำแล้วต้องมีความรับผิดชอบในการบริหารการเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนรู้ให้ดี วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียน คือตั้งใจทำ ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนรู้ที่ได้ออกมาดีและมีคุณภาพ จิตตะการเอาใจฝักใฝ่คือความคิดเอาใจจดจ่อในการเรียนและทำงาน ทำแล้วอยากให้ของได้หลายๆ ตามรูปแบบที่ต้องการมาก็ทำได้หมด วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ คือ ต้องปรับปรุงอยู่เสมอในทุกๆ วัน เพราะว่าจะต้องมีการเรียนการสอนให้ดี และประสบผลสำเร็จได้ต้องแสวงหาความรู้ หรือมองงานให้ออก ในขณะที่กำลังศึกษาเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์เกิดผลงานที่สำเร็จได้ตามที่พึงประสงค์ ซึ่งจากการศึกษาทำให้เห็นความสำคัญและประโยชน์คุณค่าของอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อผู้บริหารและครู รวมถึงการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนวรรณศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

Thesis Title : Application of the 4 Iddhipada for learning management of Wannaratsuksa school grade 4–6 Pupils, Muaeng district, Khon Kaen Province

Researcher : Miss Nichapat Ngoenjatturat

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee :

: Phramaha Pramuan Thānadatto Pali VI. B.A.,
M.A.(Ling.), M.A. (Pali & Bud.), Ph.D.(Pali & Bud.)

: Dr. Prayoon Saengsai Pali IV, B.A., M.A.(Ed.),
P.G.Dip.in Journalism, Ph.D. (Ed.)

Date of Graduation : 29 / March / 2013

ABSTRACT

The research entitled, application of the Four Iddhipada for learning management of grade 4 – 6 Students, Wannaratsuksa School, Muaeng district, Khon Kaen Province, had the following objectives: 1) to study the idea and concept of four Iddhipada in Theravada Buddhist literature, 2) to study the implement of Four Iddhipada in learning management, 3) to analyze the result of implementing the Four Iddhipada in learning management of grade 4 – 6 Students, Wannaratsuksa School, Muaeng district, Khon Kaen Province. This thesis was conducted based on qualitative research methodology, Field works approach, and content analysis.

The results of the study found that the concept of the Four Iddhipada have an element as follows *Chanda* means aspiration to in doing the wholesomeness (*Kusala*); *Viriya* was the effort; *Citta* means the thoughtfulness; *Vimansa* is the investigation. Venerable Phrapromkunapon (P.A.Payutto) presented his opinion regarding the Four Iddhipada that the Four Iddhipada were the principles that paved the path to success. While, Venerable Phramedhidhammopon (Prayun Dhammacitto) said that the Four Iddhipada not only stood as the principles leading to success, but it were also the principles that supported longevity.

For the principles of implementing the Four Iddhipada in learning management, the administrators and teachers should organize the learning processes including ethical training project and daily activities integrated with the Four Iddhipada. Showing the example of the successful people who accordingly followed

the principles of Four Iddhipada was recommended here. This was to educate a student to understand the values and significance of the Four Iddhipada.

Last but not the least, the result of implementing the Four Iddhipada in learning management found that in the case of *Chanda*, a teacher should love his or her profession of teaching; *Viriya*, be responsible in doing work and looking to create the best result of one's profession; *Citta*, concentrating on one's work with thoughtfulness; *Vimansa*, always investigate for the better development in order to obtain remarkable results. Moreover, this study found that the principles of the Four Iddhipada was very important principles in learning management of the administrator, teachers, and Grade 4 – 6 Students at Wannaratsuksa School, Muaeng district, Khon Kaen Province.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะอาศัยความเอื้อเฟื้อสนับสนุนจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ พระมหาประมวล ฐานทตฺโต,ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูภาวนา โฟธิคุณ,ดร. ประธานตรวจสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ ดร.ประยูร แสงใส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ในความเมตตา กรุณา ของท่านอาจารย์ทั้งสามที่ได้สละเวลาดู และให้คำแนะนำ ปรึกษาและตรวจแก้ข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณพระเถระและผู้มีคุณทั้งหลายผู้มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการวิจัยให้สำเร็จ คือ รศ.ดร.ดิปตี มหันตะ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ได้ตรวจสอบบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ให้ผู้วิจัยได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปญฺโญ ปธ.๙, พธ.ม.(พระพุทธศาสนา) และ พระสำรอง สยญโต (แสงทอง) ผู้ตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์และ เพื่อนผู้ศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) ด้วยกันทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้บริหาร ผู้รับใบอนุญาต ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ ศึกษาทุกท่านที่มีส่วนในการทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จตามเจตนาของผู้วิจัย

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุด ที่ให้ความเอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกด้าน ตำรา คัมภีร์ ที่สำคัญอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย

ขอขอบคุณแม่คำ เงินจตุรัส ผู้ที่ให้สิ่งที่มีค่าที่สุดคือชีวิต และคุณอุทิศ เงินจตุรัส สนับสนุนด้านทุนการศึกษา พร้อมให้กำลังใจมาโดยตลอด พร้อมด้วยอาจารย์สมเดช นามเกตุ ผู้ให้ คำแนะนำปรึกษา ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสใช้ทำงานวิจัยฉบับนี้

ถ้าหากประโยชน์ คุณงามความดีจะพึงบังเกิดมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบ สักการบูชาแด่พระรัตนตรัย พระคุณบิดา มารดา ครู อาจารย์ เพื่อน กัลยาณมิตร ตลอดถึงญาติผู้มี อุปการคุณทุกท่าน

นางสาวณิชากัทร เงินจตุรัส

๒๙ / มีนาคม / ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตารางภาพ	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒

บทที่ ๒ หลักอิทธิบาท ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔	๑๓
๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาท ๔	๑๗
๒.๓ ความหมายของอิทธิบาท ๔	๑๙
๒.๓.๑ ฉันทะ (Aspiration)	๒๐
๒.๓.๒ วิริยะ (Exertion)	๒๑
๒.๓.๓ จิตตะ (Thoughtfulness)	๒๒
๒.๓.๔ วิมังสา (Investigation)	๒๓
๒.๔ ความสำคัญของอิทธิบาท ๔	๒๕
๒.๕ องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔	๒๖
๒.๖ ลักษณะของอิทธิบาท ๔	๓๔

บทที่ ๓ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา

๓.๑ ประวัติโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา	๓๗
๓.๒ หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับบริหารสถานศึกษา	๔๓

๓.๓ การใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้	๕๐
๓.๔ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ให้สำเร็จในการทำงาน	๖๖
๓.๕ ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔	๖๗

บทที่ ๔ ผลของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๔.๑ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้บริหาร	๖๙
๔.๒ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับครูผู้สอน	๗๒
๔.๓ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้ปกครอง	๗๖
๔.๔ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียน	๘๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๑

บรรณานุกรม	๙๒
ภาคผนวก	๙๙
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	๑๐๐
ภาคผนวก ข ภาพประกอบ	๑๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๐

สารบัญตารางภาพและภาพประกอบ

เรื่อง	หน้า
ตารางภาพที่ ๑ จำนวนนักเรียนระดับชั้นอนุบาลและระดับประถมศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๕๕	๓๘
ตารางภาพที่ ๒ จำนวนนักเรียนที่มีลักษณะพิเศษ	๓๘
ตารางภาพที่ ๓ จำนวนนักเรียนด้านอื่นๆ	๓๙
ตารางภาพที่ ๔ แสดงจำนวนห้องเรียนและห้องประกอบอื่นๆ	๓๙
ตารางภาพที่ ๕ แสดงทรัพยากรพื้นฐานทางการบริหาร	๔๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวอ้างอิงถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น อง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๑๙. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๑๙. เป็นต้น

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	---------------------	---------	-----------